

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2019 metai

2

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2019

2

Vilnius 2019

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2019

2

Vilnius 2019

Žurnalo leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA

PAGAL VALSTYBINĘ LITUANISTINIŲ TYRIMŲ IR SKLAIDOS

2016–2024 METŲ PROGRAMA

Projekto finansavimo sutartis Nr. S-LIP-19-10

Redakcinė kolegija / Editorial Board / Redaktion:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva /
Vytautas Magnus University, Lithuania

Krzysztof BUCHOWSKI
Balstogės universitetas, Lenkija /
University of Białystok, Poland

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje, Lenkija /
Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

Tomasz KEMPA
Mikalojaus Koperniko universitetas Torunėje, Lenkija /
Nicolaus Copernicus University in Toruń, Poland

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Vėjas G. LIULEVIČIUS
Tenesio universitetas Noksvilyje, JAV /
University of Tennessee, Knoxville, USA

Bernadetta MANYŚ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje, Lenkija /
Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

Elmantas MEILUS (pirmininko pavaduotojas / Deputy Editor-in-Chief)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Lietuva /
Lithuanian Culture Research Institute, Lithuania

Mathias NIENDORF
Greifswaldo universitetas, Vokietija /
University of Greifswald, Germany

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas, Lietuva /
Vilnius University, Lithuania

Sergej POLECHOV / Cepreij B. ПОЛЕХОБ / Sergey POLEKHOV
Rusijos mokslų akademijos Rusijos istorijos institutas, Rusija /
Institute of Russian History, Russian Academy of Sciences, Russia

Jolita SARCEVIČIENĖ (atsakingoji sekretorė / Executive Secretary)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Gintautas SLIESORIŪNAS (pirmininkas / Editor-in-Chief)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Darius STALIŪNAS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas, JAV /
Millersville University, USA

Joachim TAUBER
Šiaurės Rytų institutas Liuneburge, Vokietija /
Nordost Institut in Lüneburg, Germany

Theodore R. WEEKS
Pietų Ilinojaus universitetas Karbondelilyje, JAV /
Southern Illinois University, Carbondale, Ill., USA

Andrzej ZAKRZEWSKI
Varšuvos universitetas, Lenkija /
University of Warsaw, Poland

Registruota duomenų bazė:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.
EBSCO Publishing. Lituanistika

Recenzuojamas mokslo žurnalas, leidžiamas nuo 1971 m. Per metus išeina 1 tomas (2 numeriai).
Elektroninę straipsnių versiją pdf formatu galima rasti internetinėje svetainėje: <http://talpykla.istorija.lt/>

MOKSLO GYVENIMAS

Konferencijos

PAGALBINIAI ISTORIJS MOKSLAI LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAİKŠTYSTĖS ISTORIJS TYRIMUOSE

2019 m. balandžio 25–26 d. Lietuvos istorijos institute vyko Pagalbinių istorijos mokslų tyrimų programos organizuota tarptautinė mokslinė konferencija „Pagalbiniai istorijos mokslai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos tyrimuose“. Tai pirmoji pagalbiniais istorijos mokslams skirta konferencija ne tik Istorijos institute, bet ir Lietuvoje. Joje dalyvavo tyrėjai iš keturių valstybių, besidalijančių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės „palikimą“, – Lietuvos, Lenkijos, Baltarusijos ir Latvijos. Jie atstovavo pagrindinėms pagalbinių istorijos mokslų šakoms – heraldikai, sfragistikai, diplomatikai, šaltiniotyrai, kodikologijai, paleografijai, metrologijai, istorinei geografijai, teisinei archeologijai. Konferencijoje buvo pristatyti ne tik naujausi konkrečių pagalbinių istorijos mokslų sričių tyrimai, bet ir platesni LDK istorijos, kultūros, politikos tyrimai per įvairių pagalbinių istorijos mokslų prizmę ar pritaikant šių mokslų tyrimų rezultatus.

Konferenciją pradėjusiuose pranešimuose buvo pristatyta šių mokslų raida regione. Maciejus Dorna iš Poznanės Adomo Mickevičiaus universiteto analizavo mokslų, padedančių pažinti istoriją, pradininko Vilniaus universitete Joachimo Lelevelio sukurtą šių mokslų sistemą to meto Europos kontekste, pabrėždamas, kad, jeigu jo darbai būtų parašyti ne lenkų, o kita Europoje plačiau vartota kalba, jis būtų užėmęs vieną iš šių mokslų lyderių pozicijų, tačiau šiuo metu nėra pakankamai įvertintas net savo šalyje. Andrei Liuby iš Baltarusijos valstybinio universiteto aktualizavo iki šiol mažai žinotus Aleksandro Gieysztoro lituanistinius tyrimus, skirtus Jogailaičių dinastijos valdžios idėjai LDK. Adomo Naruševičiaus (1733–1796) palikimą šaltiniotyriminiu aspektu analizavo

Jūratė Kiaupienė iš Lietuvos istorijos instituto. Ji pagrindinį dėmesį sutelkė į Lietuvos Metrikos dokumentus, patekusius į A. Naruševičiaus sukaupytų dokumentų rinkinį *Teki Naruszewicza*, analizavo, kas atliko atranką ir perrašė, kiek nuorašai šaltiniotyros požiūriu atitinka atrinktų dokumentų įrašus, esančius Lietuvos Metrikoje. Dar vieną pranešimą, skirtą lituanistiniams šaltiniams, perskaitė Michailas S o l o m e n i u k a s iš Gniezno arkivyskupijos archyvo. Jo pranešimo objektas – su Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Katalikų Bažnyčia susiję dokumentai, saugomi šiame archyve. Lietuvos vyskupijos priklausė Gniezno arkivyskupijai, todėl jos archyve galima rasti medžiagos, susijusios su Vilniaus ir Medininkų vyskupų bei kapitulų veikla. Jacekas S o s z y ņ s k i s iš Lenkijos mokslų akademijos Liudviko ir Aleksandro Birkenmajerių mokslo istorijos instituto ir Dorota S i d o r o w i c z - M u l a k iš Vroclavo nacionalinio Osolinskių instituto, pasitelkdami pavyzdžius iš Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Retų spaudinių skyriaus, pristatė naujas perspektyvas tiriant senųjų knygų proveniencijas. O Krzysztofą B r a c h a iš Kelcų Jano Kochanowskio universiteto pagrindinį dėmesį skyrė pastoralijoms senuosiuose lituanistinių knygų rinkiniuose, aptarė jų kodikologinių ir analitinių tyrimų būklę ir poreikį, pabrėždamas, kaip pamokslų rinkinių, katekizmų, kitų religinio turinio knygų analizė gali padėti atskleisti Lietuvos giluminės christianizacijos eigą ir pobūdį. Rūta Č a p a i t ė (Lietuvos istorijos institutas) savo pranešime paleografiniu aspektu aptarė dvi temas. Pirmą – kaip su to laiko bendrosios lotyniškojo kursyvo raidos tendencijomis koreliuoja *raštininko ranka* ir kaip – raštingo, bet raštininku ar sekretoriumi nebuvusio asmens autografas. Pristatyta, kaip aukščiausiojo Lietuvos elito atstovų autografai atrodo raštingiems asmenims keltų plunksnos valdymo reikalavimų kontekste. Antra – kas lėmė moterų ir vyrų *rankos* skirtumus, analizuota, ar nesusiduriama su tam tikrais „grupiniais požymiais“ ir ar nevertėtų kalbėti apie „grafines“ kartas bei jas jungiantį grafinį kanoną. Anna P y t a s z - K o l o d z i e j c z y k iš Varmijos Mozūrų universiteto Olštynė savo pranešimą skyrė istorinės geografijos problematikai, vandens išteklių tyrimams. Ji pristatė šaltinių bazę ir siūlė tyrimų metodus, akcentavo tokių tyrimų svarbą tiek to meto ūkiui, tiek komunikacijos tyrimams. Ypač didelio susidomėjimo sulaukė Aliksandro Dounaro iš Baltarusijos mokslų akademijos Istorijos instituto parengtas pranešimas iš metrologijos srities, skirtas biriųjų produktų matavimo vienetais istoriniuose šaltiniuose aptarti ir bandymas nustatyti jų dabartinius atitikmenis.

Turbūt didžiausias pranešimų blokas buvo skirtas diplomatikai. Mindaugo K l o v o (Lietuvos istorijos institutas) pranešime buvo analizuojama paties „dokumento“ termino samprata ir įvairovė istoriografijoje, siūlomi susiklosčiusios problemos sprendimo būdai. Alena L i u b a y a (Respublikinis aukštųjų mokyklų institutas Minske) aptarė gleito reikšmę ir funkcijas LDK diplomatikoje. Andrejus Ryčkovas (Lietuvos istorijos institutas) nagrinėjo rusėniškų laiškų formuliarą: išskyrė jų tipologiją, atskleidė, kokią įtaką formuliarui darė galios santykis (politinėje ir socialinėje perspektyvoje) tarp laiško siun-

tėjo ir gavėjo. Monikos Jusupovič ir Adamo Stankevičiaus pranešimai buvo skirti XVIII a. diplomatikos realijoms. M. Jusupovič iš Lenkijos mokslų akademijos Tadeuszo Manteuffelio istorijos instituto, remdamasi Kauno pavieta seimelio pavyzdžiu, analizavo seimelių aktų rūšis ir struktūrą, vertindama juos kaip vieną pagrindinių istorijos šaltinių, svarbių ne tik parlamentarizmo istorijai, bet ir genealogijai, religiniam, kultūriniam, socialiniam bei ekonominiam bajorijos gyvenimui tirti. A. Stankevič (Lietuvos istorijos institutas) pristatė naujausius bajoriškų teismų knygų nomenklatūros tyrimus, išskyrė atskiras knygų grupes, aptarė, kaip buvo formuojamas jų turinys, kokie aktai į kokias knygas patekdavo, kaip teismo dokumentų grupavimas keitėsi bėgant laikui. Ilgas XVI–XIX a. Lietuvos heraldikos periodas aptartas Agnės Railaiteš-Bardė (Lietuvos istorijos institutas) pranešime, skirtame mažai dėmesio istoriografijoje iki šiol sulaukusiems herbų skydininkams. Ji išskyrė tarp Lietuvos didikų populiariausias skydininkų grupes, akcentavo tam tikrą skydininkų paveldimumą iš kartos į kartą. Gabrielė Jasienė (Šiaulių universitetas) aptarė atvykėlių iš vokiškos kultūros kraštų heraldiką Žemaitijos bajorų heraldikos kontekste XVII–XVIII a. Dominikas Szulcas (Lenkijos mokslų akademijos Tadeuszo Manteuffelio istorijos institutas) analizavo, kaip XVI a. monetose atsiskleidė Lenkijos ir Lietuvos unijos idėja. Rasa Valatkėvičienė (Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai) iškėlė signetinių žiedų identifikavimo problemą, atkreipdama dėmesį į tai, kad signetinis žiedas skirtingai suprantamas archeologų ir istorikų, sfragistikos specialistų. Akcentuotas aiškiai nustatytų kriterijų trūkumas ir poreikis tokius kriterijus sukurti, kurie palengvintų archeologinių radinių identifikaciją. Gitana Zujienė (Lietuvos istorijos institutas) pranešime, skirtame teisinės archeologijos problematikai, aptartos teismo proceso dalyvių, ieškovų ir atsakovų, priesaikos, jų formulės bei ceremonija. Analizuotos priesaikų rūšys, aiškintasi, kas proceso metu turėjo pirmumą prisiekti, kokią reikšmę priesaika turėjo teismo proceso baigčiai. Olegas Ušačiovas (Lietuvos archeologijos draugija) bandė suaktualinti ginčotyros kaip vieno iš pagalbinių istorijos mokslų problemą.

Gausus konferencijos dalyvių būrys, tiriamų problemų įvairovė ir susidomėjimas renginiu parodė tokių tyrimų ir tarptautinio bendradarbiavimo juos vykdant poreikį. Toks dalijimasis naujausių tyrimų rezultatais ir idėjų sklaida praturtina kiekvienos su LDK praeitimi susijusios šalies istoriografiją, papildo jau atliktus tyrimus, formuoja naujas tyrimų kryptis.

Gitana Zujienė
(Lietuvos istorijos institutas)

Lietuvos istorijos metraštis = The Year-Book of Lithuanian History = Jahrbuch für litauische Geschichte / Lietuvos istorijos institutas; redakcinė kolegija: Gintautas Sliesoriūnas (pirm.)... [et al]. – Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2019.

ISSN 0202-3342

2019 metai 2. – 2019. – 238 p. – Santr. angl. – Bibliogr. nuorodose ir str. gale. –

Metraštyje skelbiami reikšmingi 2019 metų antrojo pusmečio Lietuvos istorikų darbai, istorijos šaltinių publikacijos, mokslo gyvenimas.

Mokslo žurnalas

Lietuvos istorijos institutas
LIETUVOS ISTORIJOS METRAŠTIS
2019 metai 2

Redaktorė *Ieva Puluikienė*
Maketuotoja *Žydronė Jakonytė*
Dailininkė *Audronė Uzielaitė*
Santraukas į anglų kalbą vertė *Ieva Vitėnienė*

2019 11 19. 16,78 leidyb. apsk. l. Tiražas 150 egz.

Išleido Lietuvos istorijos institutas
Kražių g. 5, Vilnius, LT-01108
Spausdino UAB „Baltijos kopija“
Kareivių g. 13B, Vilnius